

A.D. SCRIE:

La bordul vaporului Chambord

De ce oare nu v-am întâlnit, sălbatici iscați fără veste, ce-i întâmpină pe navigatori cu fructe în formă de coarne pe tipsii barbare, în timp ce, printre palmieri, răsăreau cupole! O, descoperiri... Oamenii, capturând una câte una formele și închizându-le în cărți, au pregătit pornirile spiritului meu. Un alai de făpturi și de peisaje cresc în el domol, în seara asta, în liniștea nopții pe mare și-n bătaia mașinilor, atât de regulata, încât pare că se contopește cu ea... Calm suprem, mare netedă, sclipitoare, în care tremură stelele adânci... În siajul vaporului pier umbrele ultimelor hoarde, înălțând uriașe țeste de bour – embleme sau trofee? – a căror umbră arcuită brăzdează câmpiile. Mai departe, se învâртежesc oștirile Asiei Centrale. Flamuri înalte domină totul, împodobite cu caractere străvechi, și negre. Odinioară.

În fundul haremului, Concubinele. Lângă o fereastră, una dintre ele (care va fi Regentă) înfăptuiește cu un eunuc cu ochii închiși. În Palatul violet, împăratul cercetează fosilele căutate la porunca lui în întreg imperiul. E frig. Afară, greierii degerați se desprind de pe ramuri și cad cu pocnete de pietricele,

pe pământul tare. În mijlocul unei piețe, niște vrăjitori nepricepuți sunt arși pe un rug înmiresmat; figurinele de lemn, goale pe dinăuntru, de care se foloseau ca să facă farmece prințeselor trosnesc și-s proiectate ca niște rachete. Mulțimea – ce mulți orbi! – se dă iute îndărăt. Aproape de orizont, în buruienile încâlcite, o dâră de oseminte cotropite de furnici marchează trecerea oștirilor. În preajma focurilor, vrăjitoarele văduve au citit viitorul.

Vulpi săgetează peisajul în goana lor.

Fiecare primăvară acoperă stepele Mongoliei cu trandafiri tăărăști, albi cu inima purpurie. Caravane le străbat; neguțatori slinoși conduc uriașele cămile păroase încărcate cu boccele rotunde care, la popasuri, se desfac ca niște rodii. Și toată feeria din împărăția zăpezilor, pietre de culoarea cerului străveziu sau a pârâului înghețat, pietre cu sclipitori de gheață și peneturi pale de păsări cenușii, blănuri de chiciură și peruzele cu urme de argint se prefiră printre degetele lor dibace.

Din înaltul mânăstirilor cu acoperișuri plate din provinciile tibetane, cel mai frumos mister pogoară, de-a lungul drumurilor de nisip moale, până la mare, unde înfloresc în puzderia templelor cornute, acoperite de clopoței fremătători.

Bărbații din rasa mea vin pe corăbii fără aripi și fără ochi.

Pătrund în porturi odată cu ziua. Apa lăptoasă, fără sclipiri, limpezește și mai mult primele strigăte ale mateloților; deasupra golfului lucios, întreg orașul, încoronat de ziduri împodobite cu inflorescențe de pa-

gode, urcă în răsăritul soarelui; de-a lungul profilului său aspru, apar egrete și pământuri de lumină. Coboară pe țarm, întâmpinați ca de obicei cu câteva pietre, ici-colo; se plimbă, fericiți și îngrijorați, pe străzile a căror miasmă îi îngrețosează urmăriți de zornăitul banilor de argint, încercați de zarafi cu niște ciocănele. Uneori întrezăresc o femeie; și, după ce perdeaua a căzut, încearcă să-și aducă aminte de chipul ei odihnit și de picioarele prea mici, de pantalonii de mătase și de culoarea bluzei, într-un interior de lemn negru, umbră ruginie și flori schingiuite...

Colindă casele de amanet din turnurile cu ferestruici tăiate în zid; lângă fiecare ferestruică, un mic bol umplut cu vitriol, pe care paznicii îl aruncă asupra tâlharilor, când încearcă vreunul să înhațe obiectele încredințate statului.

Apoi, se întorc, crunt hurducați în lectici greoaie, ținându-și pe burtă mormanul de târguieli. Această rochie de mătase albă a fost, odinioară, rochia funerară a unei micuțe prințese din insule, pe care au găsit-o, în ziua morții, punându-i o perlă roșie între buze. În fundul curților învăluite în liniște, bătrâni scăldați în soare fac în fața unor adolescenți gravi tot soiul de semne magice din care se înalță orașe, foarte departe, în Turkestan sau în Tibet. Prin dughenele păsărilor, papagalii vorbesc limbi încâlcite, deprinse pe vremuri de la niște învățați cu scufie de astrologi, în cele patruzeci de mii de insule barbare.

Călăuziți de pezevenghi levantini afiliați la tot soiul de societăți secrete, aventurieri albi, care au învățat manciuriana și și-au ras sprâncenele, au pătruns apoi în interiorul

țării; s-au însurat cu manciuriene, și, generali cu vază, comandă oștirile imperiale. Nu mai vor să-și recunoască prietenii; cei care se încumetă să-i viziteze sunt osândiți la moarte din porunca lor. Iar în nord, subtil și atotputernic, singur în cel mai solemn palat din orașul interzis, împăratul își întinde degetele străvezii peste China trudei, China opiului și China visului, uriaș bătrân orb încunurat cu maci negri... Umbre și mai vechi, savante și militare, ale împăraților din dinastia Tang; tumultul curților la care se înfruntau toate religiile și toate magiile lumii, gânditori taoiști, regine țintuite de ziduri cu săgeți zgrunțuroase, cavaleri cu arme împodobite cu cozi de cal, generali morți în corturi pierdute în nord, după șaizeci de victorii, morminte pe care nu le mai străjuiesc, în mijlocul deșertului, decât soldații îngropați și caii lor dăltuiți pe lespezile desprinse din loc, cântece tânguitoare, lăncii paralele și piei de animale înaintând în noaptea înghețată, prin nesfârșitele pământuri sterpe, oare ce voi mai găsi din sudul vostru elan de cuceriri, vestigii?

LING CĂTRE A.D.

Marsilia

Scumpe domn,

Europa evocă puține fantasme atrăgătoare, și am venit aici nutrind o curiozitate ostilă. Iluziile pe care le-a creat în noi, chinezii, nu sunt destul de precise ca să putem afla în modificarea lor învățăminte sau plăcere: cărțile și propria noastră neliniște ne-au îndemnat să căutăm mai degrabă gândirea

Europei decât formele ei. Prezentul Europei ne atrage mai mult decât cadrul sfârâmat al trecutului, de la care nu cerem decât să ne explice forța lui.

Numele Europei nu evocă nici tablouri, nici dorințe. Fotografiiile pe care le-am văzut în China nu înfățișa deloc acel dinamism al mulțimii specific Occidentului, pe care îl concepeam ca pe o țară devorată de geometrie. Colțurile acoperișurilor dispăreau. Străzile erau drepte, veșmintele rigide, mobilele rectangulare. Grădinile palatelor demonstau – nu fără o anume frumusețe – niște teoreme. Creația reînnoită mereu prin acțiunea unei lumi destinate acțiunii, iată ce mi se părea a fi pe atunci sufletul Europei, a cărui supunere la voința omului domina formele. Jonca, animal domestic, îmi arăta în velierul francez un ansamblu ingenios de triumphiuri. Pe deasupra, Europa era pentru mine acel loc pe pământ unde femeia există.

DE LA ACELAȘI, ACELUIAȘI

Paris

Scumpe domn,

Aș vrea să adaug câteva cuvinte la ultima scrisoare pe care v-am trimis-o. Încep să cunosc importanța acordată sincerității de către francezii cultivați, care seamănă atât de puțin cu cei pe care îi vedem în China, și asta mă încurajează; pe de altă parte, câteva săptămâni au dat impresiilor mele precizie. Văd în Europa o barbarie atent organizată, în care ideea de civilizație și cea de ordine sunt confundate zilnic. Civilizația nu-i deloc

fenomen social, ci psihologic; și doar una singură este autentică: cea a sentimentelor.

Ce să spun despre cele ale oamenilor din rasa noastră? Le studiez; caut să mă eliberez de cărți. Știu că traducătorii noștri oprindu-se la Balzac, la Flaubert, la naturaliștii frunzezi, la primele romane ale lui Goethe, Tolstoi, Dostoievski, și analizând talentul lui Baudelaire, în dorința de-a ne face cunoscute moravurile Europei odată cu literatura ei, au dovedit înțelepciune și multă grijă, dar aceștia sunt niște creștini de excepție, aproape nebuni, ca și cei care strigă și plâng de durere, de la Emma Bovary la frații Karamazov. Și totuși...

Ce impresie de durere se înalță din spectacolele voastre, din toate bieteile fapte pe care le văd pe străzile voastre! Activitatea voastră mă uimește mai puțin decât aceste chipuri jalnice care mă obsedează. Suferința pare să lupte, cu fiecare în parte; câte suferințe personale!

Pe vremuri, credința voastră rânduia lumea cu dibăcie și, oricâtă ostilitate ar trezi în mine, nu pot privi fără respect figurile aproape barbare în care s-a pietrificat, datorită ei, o mare și armonioasă suferință. Dar n-aș putea imagina netulburat meditații în care toată intensitatea iubirii se concentrează asupra unui trup schingiuit. Iar creștinismul mi se pare a fi școala de unde purced toate senzațiile grație cărora s-a format conștiința de sine a individului. Am străbătut sălile muzeelor voastre; geniul vostru m-a umplut de spaimă. Chiar și zeii voștri, și măreția lor pătată, ca și imaginea lor, de lacrimi și de sânge, sunt însuflețiți

de-o putere sălbatică. Un destin tragic apasă pleoapele coborâte ale rarelor chipuri împăcate pe care aş vrea să le îndrăgesc: le-aţi ales anume ştiindu-le sortite morţii.

„Dar există şi imaginile noastre despre viaţă, care sunt o laudă voluptuoasă.” Acestea mă apasă mai mult decât celelalte. Chiar nu simţiţi deloc că trebuie să aparţi unei rase împovărate de-o grea coroană de putere şi de suferinţă, pentru a te mândri că ai descoperit un trup de femeie?

O operă concepută asemenea celor pe care le admiraţi voi, o operă menită să-i emoţioneze pe cei care o pot gusta pentru acelaşi stil, acelaşi farmec sau aceeaşi putere este o operă minoră. Importanţa celor mai preţioase dintre sulurile noastre de mătase stă în putinţa lor de-a naşte în noi infinita diversitate a lumii. Altminteri, artele în sine sunt destul de lipsite de nobleţe. Le înnobilează însuşirea de-a fi elementele unei purităţi desăvârşite la moduri infinit de variate. Aceste porţelanuri nu există decât pentru a captura, una câte una, nesfârşitele forme ale frumuseţii tănuite de această odaie întunecoasă şi plină de tăcere. Fără de număr, neştiute, adevăratele emoţii care ne vor transforma răătăcesc prin lume; iar mâinile noastre unite într-un pocal de dorinţe nu le-ar putea păstra la fel de bine ca aceste pete efemere, prin grija noastră rânduite în umbră...

Artistul nu este cel care creează: este cel ce simte. Oricare ar fi calităţile, şi calitatea, unei opere de artă, ea este minoră, pentru că nu-i decât o propunere a frumuseţii. Toate artele sunt decorative. Să alegem câţiva

bambuși, pe care păsările multicolore ale imaginației poposesec cu plăcere, și câțiva baniani¹, cu măreția lor de cântec funebru; să-i dăm grădinarului, om vrednic de prețuirea noastră, simbria cuvenită și oarecare respect. Dar să privim fluviul care-i oglindește: numai el este vrednic s-o facă.

Fiecare civilizație modelează o sensibilitate. Omul cu adevărat mare nu-i nici pictorul, nici scriitorul; este cel care va putea ridica sensibilitatea la treapta ei cea mai înaltă. A o purifica în tine însuși pe cea a rasei tale, a merge neconținut, exprimând-o, către o plăcere superioară, iată viața acelora dintre noi pe care i-ați numi voi maestri.

Fie măreția voastră, cea a bărbatului înarmat, cea a durerii, sau a noastră, cea a perfecțiunii, ea vine din emoția pe care o trezește în noi un sentiment. La voi, este cel al sacrificiului. Admirația vine dintr-o acțiune. Pentru noi este doar conștiința de-a fi conform cu modul cel mai frumos. Prin formele de artă pe care le numiți odinioară sublime, voi exprimați o acțiune și nu o stare. Această stare, din care noi nu cunoaștem decât ceea ce acordă ea tuturor posesorilor ei, acea puritate, acea dezagregare a sufletului în sânul luminii eterne, voi, occidentalii, n-ați căutat-o niciodată, n-ați căutat nici expresia ei, chiar atunci când lânzezeala propusă de Mediterana în anumite locuri v-ar fi ajutat. Din ea provine singura expresie sublimă a artei și-a omului: se numește seninătate.

---

¹ Așa-numitul smochin de India, arbore cu numeroase rădăcini aeriene. (N. tr.)

Mi-ar plăcea, scumpe domn, să vă vorbesc mai mult despre oameni; dar încă n-am văzut decât opere.

DE LA ACELAȘI, ACELUIAȘI

Paris

Scumpe domn,

Mă uit la europeni; îi ascult; cred că ei nu înțeleg ce este viața. L-au inventat pe diavol: lăudată fie-le imaginația. Dar de când diavolul a murit, europenii par să fie înrobiți unei și mai înalte divinități a dezordinii: spiritul.

Al vostru este alcătuit atât de ciudat, încât, din viață, voi nu înțelegeți decât frânturi. Veșnic vă îndreptați spre un scop, și altceva nu mai știți. Vreți să învingeți. Dar ce găsiți sub bielele voastre victorii?

Noi, chinezii, nu vrem să ne înțelegem viața decât în ansamblul ei. Nu pentru că l-am putea cunoaște. Dar știm că acest ansamblu depășește fiecare act al nostru, și trebuie să-l depășească. Tot așa cum, descoperind într-un vraf de schițe vechi desenul unui braț, și neștiind nimic despre cea care i-a fost model, voi știți că el se prelungea printr-o mână, noi știm și *simțim* că după fiecare act, indiferent de importanța lui, o viață încă ascunsă își propune ramificațiile fără de număr. Viața este un șir de posibilități, din care, plăcerea sau tendința noastră secretă este să alegem și să împodobim... Din creierul nostru, nu vrem decât să facem spectatorul propriului său joc, necurmată modificarea universului. Știu că asta vi se pare zădărnice. Jocurile umbrei pe care o face tot ceea ce poate

Cuprins

Argument de <i>Modest Morariu</i>	5
Prefață de <i>Modest Morariu</i>	15
Precizare	29